

Anmeldelse: Verden set fra Tyskland

Af Peter Wivel i Berlin

Fire fremragende udgivelser, der på hver deres måde kaster lys over det spørgsmål om skyld, som Clemenceau mente at kunne afgøre med et diktat. De ser verden fra Tyskland med skyldigt hensyn til Vestfronten i Frankrig, hvor sejrherre og taber sled hinanden op i fire lange år.

Gerd Krumeich: **Juli 1914. Eine Bilanz.** *Ferdinand Schöningh, München, 2014.*

Jean-Jacques Becker & Gerd Krumeich: **La Grande Guerre. Une histoire franco-allemande.** *Texto, 2012.*

Deutsches Historisches Museum: **Der Erste Weltkrieg in 100 Objekten.** *Theiss 2014.*

Herfried Münkler: **Der Grosse Krieg. Die Welt 1914-1918.** *Rowohlt, 2013.*

Danmark var blandt de få lande, der gik sejrrigt ud af Første Verdenskrig. Uden sværdslag. Vi var slet ikke med. Vi formåede at hævde vores neutralitet. I Europa lykkedes det kunststykke ellers kun for vore broderlande Norge og Sverige og så Hol-

land, Spanien, Schweiz og Albanien. Alligevel fik vi Sønderjylland tilbage efter 66 års uvelkomment tysk herredømme.

De store tabere i Europa var kejserdømmerne Tyskland og Østrig-Ungarn. Ved fredsforhandlingerne i Versailles i 1919 blev Tyskland stævnet for historiens domstol. Her blev landet anklaget for at have forårsaget en krig, som den franske regeringsleder Clemenceau ikke tøvede med at kalde ”den største forbrydelse mod menneskeheden og folkenes frihed, der nogensinde er begået ved fuld bevidsthed af en nation, der kalder sig civiliseret”. I fredstraktatens berygtede artikel 231 tillægges Tyskland og dets allierede det fulde ansvar for de ufattelige tab af menneskeliv, for invalideringen af millioner, for ødelæggelser, nød og gældssætning.

Dommen var hård, alt for hård og fik katastrofale følger ikke bare for Tyskland, men hele verden. Uden Versailles-traktaten var Adolf Hitler formentlig forblevet en lommerrorist, af hvilke der i efterkrigstiden gik 13 på dusinet. Lykkelig glemt var det, at Tyskland havde betalt sin krig med en galoperende inflation, der satte ind længe inden våbenhvilen i november 1918. Og fortrængt var det, at den tyske hærkom-

---

Peter Wivel er Politikens korrespondent i Berlin

I 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig har tyske forskere endnu engang sat sig for med ånd og kildemateriale at vinde det kostbare arvegods tilbage, som deres land selvforskyldt satte over styr i den kamp mod Weimar-republikkens demokrati og åndsfrihed, der blev afgjort af Hitler i 1933. Nemlig erfaring og eftertanke. Her har Tyskland gjort landvindinger, som få andre nationer har forundt sig selv med samme radikalitet. De færreste har villet tage ved lære af deres fejl og forbrydelser og endnu mindre af deres sejres skrøbelighed.

mando ved separatfreden i Brest-Litovsk i marts 1918 dikterede det revolutionære Sovjetunionen fredsbedingungen, der i hårdhed overgik, hvad slagte Tyskland senere selv blev pålagt i Versailles.

Erfaring og eftertanke

I 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig har tyske forskere endnu engang sat sig for med ånd og kildemateriale at vinde det kostbare arvegods tilbage, som deres land selvforskyldt satte over styr i den kamp mod Weimar-republikkens demokrati og åndsfrihed, der blev afgjort af Hitler i 1933. Nemlig erfaring og eftertanke. Her har Tyskland gjort landvindinger, som få andre nationer har forundt sig selv med samme radikalitet. De færreste har villet tage ved lære af deres fejl og forbrydelser og endnu mindre af deres sejres skrøbelighed.

Tyskland er således den drivende kraft bag det største eksisterende leksikon over Første Verdenskrig i hele dens globale udstrækning og alle dens perspektiver. Det overgives til offentligheden den 8. oktober i Bruxelles – som en cadeau til det europæiske fællesskab. Det er forfattet på engelsk, og adgangen er selvfølgelig gratis for alle. Det hedder *World War One goes World Wide Web – 1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War*. Umådelig viden er bare et klik væk.

På hjemmefronten overgår tysk historiskrivnings sværvægtene hinanden med en allerede uoverskuelig mængde af udgivelser, udstillinger, konferencer og avisdebatter. Her skal nævnes fire fremragende ud-

givelser. På hver sin måde kaster de lys over det spørgsmål om skyld, som Clemenceau mente at kunne afgøre med et diktat. De ser verden fra Tyskland med skyldigt hensyn til Vestfronten i Frankrig, hvor sejrherre og taber sled hinanden op i fire lange år.

Gerd Krumeich, årgang 1945, er nok den historiker i Tyskland, hvis viden om Første Verdenskrig er mest omfattende. Han tilhører en skole, der grundlæggende følger historikeren Fritz Fischer. Med værket *Griff nach der Weltmacht* (Greb efter verdensmagten) gjorde Fischer det i 1961 klart, at Tyskland bar hovedskylden for krigen. Fischers konklusioner er efter et halvt århundrede naturligvis blevet voldsomt korrigeret af senere forskning. Men Krumeich forsvarer hovedtesen, og heri får han ubetinget støtte af et flertal af tyske forskere. I tre nye skrifter forklarer han hvorfor.

Bevismaterialet fremlægger han i den netop udkomne bog *Juli 1914. Eine Bilanz* (Juli 1914. En status). Heri gennemgår han dag for dag, time for time, nedtællingen fra det serbisk inspirerede mord på det østrigske tronfølgerpar i Sarajevo den 28. juni og frem til den tyske invasion af Belgien den 4. august 1914, verdenskrigens faktiske begyndelse. Dokumenter og aktstykker udgør den sidste tredjedel af bogen, der er en guldgrube.

Ydermere har han genialt allieret sig med den franske historiker Jean-Jacques Becker, årgang 1928 og sammen med ham skrevet historien om krigen på Vestfronten. Det sker i *La Grande Guerre. Une histoire franco-allemande* (Den store krig. En fransk-tysk historie). Bogen skildrer ikke blot

selve krigshandlingerne, men også den afgrund, der skilte de to forskellige samfund og kulturer.

Endelig har Krumeich bidraget med sin encyklopædiske viden til den fænomenale udstilling om ”Første Verdenskrig i 100 genstande”, som kører på det Tyske Historiske Museum i Berlin frem til udgangen af november. Kataloget giver illustrativ førstehjælp til den, der med egne øjne vil se udtryk for de tendenser og begivenheder, der behandles i bøgerne. Her kan de også læse Krumeich i den korte version.

Alt man kan gøre forkert

Den modsatte lejr repræsenteres af historikeren Herfried Münkler, årgang 1951. Han er nådigere ved sit hjemland. Münkler forsvarede i sit mammutværk om hele krigen i Europa den tese, at luntten til krudttønden blev antændt i Sankt Petersborg, den russiske hovedstad. Havde Rusland ikke mobiliseret mod Østrig-Ungarn den 30. juli 1914 og forinden i vage vendinger erklæret Serbien sin støtte, havde Østrig-Ungarns krig mod Serbien kunnet ’lokaliseres’ dér uden at eksplodere i en verdenskrig. Münklers velskrevne fortælling følger den europæiske del af verdenskrigen til den bitre ende og konklusion, at krigen er ”et kompendium i alt det, man kan gøre forkert”.

Becker og Krumeich modstiller indledningsvis mentaliteten i Frankrig og Tyskland i de sidste årtier af 1800-tallet og årene op til krigsudbruddet. Frankrig var i sorg over tabet af de store provinser Alsace og Lorraine, der faldt i hænderne på Tyskland efter jernkansleren Otto von Bismarcks sejr over Frankrig i krigen 1870-71. Men til vrede og forargelse for landets overspændte højreradikale nationalister indgik det ikke i de hyppigt skiftende franske regeringers slagplaner at genvinde provinserne og udæske Tyskland til en ny krig. I Frankrig sagde man: Hvad indad tabes, må udad vindes. Nemlig som kolonimagt. I 1904 indgik Frankrig og den anden store

europæiske imperialist Storbritannien en ’hjertelig enighed’, en entente cordiale, om gensidig politisk og militær støtte til lands og til vands.

Krumeich og Becker fremhæver de forestillinger om socialdarwinisme, der i 1800-tallets sidste år fik fast greb om beslutningstagerne i Berlin. De så den historiske udvikling som et nulsumsspil. Enten svang de store nationer sig op til at beherske andre, eller også beredte de deres egen undergang. Tyskernes bange anelser blev bestyrket, da Storbritannien, Frankrig og Rusland befæstede sig i en entente i 1907 over for centralmagterne Tyskland og Østrig-Ungarn, der havde Italien med som troløs sleeping partner.

Det tyske kejserrige havde på baggrund af indbildte, men også virkelige trusler længe forberedt sig på en militær konfrontation med Frankrig og Rusland, dets fjender og nabolande. Tyskland følte sig ’omringet’.

Mens parlament og regering i Frankrig havde tilkæmpet sig beslutningsmagten over landets militær, var udenrigspolitik og krigsførelse lagt i hænderne på kejseren og hans officerskorps, herunder krigsministeren. De var behersket af ’et kollektivt storhedsvanvid’, skriver Münkler. Den udvalgte skare af adelige godsbesiddere lod i 1905 greve Alfred von Schlieffen, generalstabschef og øverste ansvarlig for folkemordet i 1904 på hereroerne i Tysk Sydvestafrika (Namibia), udarbejde en strategisk plan, hvorefter de tyske hære i en og samme krig kunne knuse først Frankrig og siden Rusland.

Julikrisen 1914

For overskueligheden skyld skal de vigtigste datoer i julikrisen 1914 gentages her:

28. juni: Dobbeltmordet på det østrigske tronfølgerpar i Sarajevo.

5. juli: Kejser Wilhelm II giver Østrig frie hænder til at afstraffe Serbien.

23. juli: Østrig-Ungarn stiller Serbien et ultimatum.

28. juli: Østrig-Ungarn erklærer Serbien krig og invaderer landet.

30. juli: Rusland generalmobiliserer, men vendt mod Østrig-Ungarn.

31. juli: Østrig-Ungarn generalmobiliserer.

1. august: Tyskland og Frankrig generalmobiliserer, og Tyskland erklærer Rusland krig.

2. august: Storbritannien mobiliserer sin flåde. Tyskland invaderer Luxemburg.

3. august: Tyskland erklærer Frankrig krig. Storbritannien generalmobiliserer og giver Tyskland et ultimatum.

4. august: Tyskland invaderer Belgien. Verdenskrigen er begyndt.

Von Schlieffens strategi var lagt helt uden politisk medvirken, og den tilintetgjorde i julidagene 1914 det diplomatiske spil og umuliggjorde en fredelig løsning, selv hvis Tyskland skulle have været interesseret i den. I sin bog skriver Münkler, at Schlieffen-planen satte beslutningstagerne under et så skæbnesvangert tidspres, at de ingen handlemuligheder havde, da Østrig-Ungarn gik til angreb på Serbien den 28. juli. Således blev en regional krig til 'Den Store Krig', der rev et helt kontinent med sig i afgrunden, skriver Münkler. Krumeich er enig. Schlieffen-planen gav parterne så ringe plads til forhandlinger, at end ikke et 'militært støttet diplomati', som Rusland tilbød Tyskland fem minutter i 12, kunne bruges som allersidste udvej, skriver han i sin Juli 1914. De tyske politikere havde sluppet tøjlerne.

Forfejlede forudsætninger

Hvad var problemet? Schlieffen-planen forudsatte, at Rusland skulle bruge fire uger til at mobilisere så store styrker, at landet kunne gå over grænsen til Tyskland og støde direkte frem over det flade land mod Berlin. De fire uger skulle bruges til at invadere Frankrig i en omgående bevægelse gennem det neutrale Belgien og lukke de franske styrker, der forberedte sig på et tysk angreb fra Lorraine, inde i en kedel. Dermed ville det i tyskernes øjne svage og un-

derlegne Frankrig være besejret i en håndvendning, så den tyske hær kunne møde Rusland med hele sin militære styrke og vinde krigen.

Planen forudsatte, at Frankrig ville gå til angreb på Tyskland, hvis Tyskland gik i krig med Rusland. Den forudsatte en tysk blitzkrig på Vestfronten, og at Storbritannien ville se passivt til, når Tyskland brød folkeretten og invaderede Belgien, hvis neutralitet havde været et storpolitisk dogme siden 1831. Og at Belgien overgav sig. Og at Rusland rent faktisk skulle bruge fire uger til at komme på krigsfod. Og endelig, at Østrig-Ungarn i nødstilfælde kunne holde russerne stangen på Østfronten.

Ikke et eneste kryds ramte rigtigt på denne tipskupon. Fronten i Frankrig stivnede efter slaget ved Marne i september 1914, og Tyskland havde dermed i realiteten tabt verdenskrigen. Det budskab gav landets krigsminister da også sin kansler, men da havde kejser og militær grebet roret. Nu endte det hele i stedet efter fire års sanseløse myrderier og lige omvendt på den europæiske slagmark: Rusland gav op i 1917, så Tyskland kunne overføre sine hære til Frankrig. Men da var USA trådt ind i krigen på fransk side. Heller ikke det stod der noget om i Schlieffen-planen.

I fast tiltro til denne spindelvævstynde militære strategi gik kejserriget ind i det diplomatiske spil efter mordene i Sarajevo 28. juni. Krumeich hober skriftlige vidnesbyrd op, der dokumenterer hans påstand om det tyske ansvar for krigsudbruddet. Den militære ledelse i Berlin følte sig overbevist om, at et tidsvindue på to år stod åbent, hvis Rusland skulle besejres. I 1916 ville den russiske hær være så stor og de fransk byggede jernbanelinjer frem til den russiske grænse til Tyskland så veludbyggede, at et 'omringet' Tyskland efter den militære sagkunds-kabs opfattelse måtte se nederlaget i øjnene. Derfor lød dagsbefalingen: Det er nu eller aldrig! Eneste mulighed var en forebyggende krig mod såvel Frankrig

som Rusland, en preemptive strike, som det hedder på Bush-amerikansk i dag.

Et spring ud i mørket

Krumeich afviser indirekte Müncklers fortolkning af beslutningstagernes dilemmaer i juli 1914. Münckler tolker deres handlinger og udsagn således, at Tyskland og Østrig-Ungarn virkelig ville begrænse sig til en straffeekspedition mod Serbien, og at Rusland spillede højt spil, fordi Frankrig under alle omstændigheder ville komme det til undsætning. Intet var imidlertid mindre sikkert, og Krumeich viser med sørgelig tydelighed, at Østrig-Ungarn med sit ultimatum til Serbien stillede uopfyldelige krav, der måtte og skulle føre til krig, og det i fuld bevidsthed om et russisk gensvar. Det var uden betydning for Serbiens forbeholdne, men dog imødekommende svar til Wien, at Rusland havde tilsagt sit slaviske broderfolk sin solidaritet.

Krumeich viser sort på hvidt med alle diplomatiets protokoller vidt opslæede, at Tyskland opmuntrede kejserdømmet i Wien til at 'teste' Ruslands seriøsitet. Af-

stod Rusland fra at reagere, ville det vise interessante tegn på svaghed. Mobiliserede Rusland, ville landet derimod 'afsløre' sine virkelige hensigter og få den krig, det havde bedt om. Inden tidsvinduet lukkede.

Krumeich kalder det 'et skoleeksempel på militarisme'. For ham og Münckler er det en selvfølgelighed, at ingen af konfliktens parter kunne gøre sig noget begreb om den krig, de kastede verden ud i. Tyskerne håbede, at alle ville være hjemme til jul. Den krig, de ville, havde de i øvrigt ikke forbedret, og hvad værre var, de forudså åbenbart heller ikke den fatale kendsgerning, at "hele menneskehedens historie er en slags langsomt fremadskridende udvikling i kunsten at dræbe", som Becker og Krumeich anfører. Krige er *learning by doing*.

Den tyske rigskansler, Theobald von Bethmann Hollweg, betroede i juli 1914 sin sekretær, at krigen ville blive 'et spring ud i mørket', at den ville få uforudsigelige følger og kunne betyde enden på den vestlige civilisation. Gavrilo Princip, kongemorderen i Sarajevo, blegner ved siden af en selvmordsterrorisme som denne.

